Uluslararası Hukuk ve Politika
Cilt 7, Sayı: 26 ss.87-106, 2011©

'Eurosclerosis'ten 'Eurosteoporoz'a: Avrupa Birliği'nin Uygar Güç Nosyonunun Sonu

Murat Necip ARMAN *

Özet

Avrupa Birliği kimi düşünürler tarafından bir uygar güç olarak tanımlanmaktadır. Bu kavram sorun çözme becerisi anlamında askeri seçeneklerden ziyade ekonomik enstrümanların ve diplomasinin ön plana çıkmasını ifade eder. Bu süreç, 1973 petrol krizi sonrası sekteye uğramış ve Eurosclerosis olarak tanımlanan bir durgunluk dönemi yaşanmıştır. Uygar güç sosyolojik bir temele dayanır ve bu politikaların uygulanabilmesi için gerekli motivasyonun Avrupa Birliği'nin halklarının sahip olduğu sosyal ve siyasal kültürde mevcut olduğu kabul edilir. Ancak uygar güç yaklaşımı özellikle 11 Eylül'den sonra sıkça eleştirilmeye başlanmıştır. Bu çalışmada Avrupa Birliği'nin 2004 ve 2007 genişlemelerinden sonra kimliğini oluşturan normları ve Avrupa Birliği'nin uygar güç olma nosyonunu kaybetmeye başladığı iddia edilmektedir. Bu durum Avrupa Birliği'nin yapısında bir Eurosteoporoz meydana getirmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Avrupa Birliği, Eurosteoporoz, Eurosclerosis, Normatif Güç, Uygar Güç.*

GİRİŞ

"Güç" siyaset biliminin ortaya çıkışından günümüze değin üzerinde tartışılan temel kavramlardan biri olagelmiştir. İnsan davranışıyla devletin davranışı arasında bir ilişki kurulabileceğini öngören Hobbesyen yaklaşım, devletlerin de insanlar gibi güç arayışında olduklarını iddia etmektedir. Bu önerme üzerine inşa edilen gerçekçi uluslararası ilişkiler teorisi (*political realism*) ve onun revize

* Yrd. Doç. Dr.,Adnan Menderes Üniversitesi Nazilli İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi.

edilmiş çeşitleri ile uluslararası ilişkiler disiplini içinde yer alan pek çok teori gücü hem tanımlamaya hem de sınıflandırmaya çalışmıştır.

Kenneth Waltz'ın kurucusu olduğu yeni gerçekçi uluslararası ilişkiler teorisi, uluslararası sistemde bir güç dengesi arayışının var olduğunu böylece anarşik uluslararası yapının denge halinde kalarak kendi içine çökerek bozulmadığını varsayar.[1] Soğuk Savaş'ı tanımlamak konusunda oldukça işlevsel olan bu teori günümüzde pek çok akademisyen tarafından geçerli olarak kabul edilmekle birlikte, pek çok akademisyen de Waltz'ın bu yaklaşımına eleştiriler getirmektedir. Özellikle geleneksel güç unsurlarına sahip ol[a]mayan bazı devletlerin uluslararası sistem içinde önemli aktörler olarak belirmeleri bu eleştirilerin dayanak noktalarındandır. İkinci Dünya Savaşından sonra ABD merkezli olarak yeniden tanımlanan uluslararası sistemde Japonya ve Almanya'nın silahsızlandırılmasına rağmen, 1970'lerden itibaren tekrar önemli birer sistem aktörü olarak belirmeleri, ayrıca Avrupa Birliği'nin (AB) kayda değer bir askeri operasyonel becerisi bulunmamasına kaşın uluslararası politikada norm belirleyen ve yayan bir aktör haline gelmiş olduğu iddiası bu eleştirinin temel argümanlarından olagelmiştir.

Bu anlamda ilk kez 1970'li yıllarda François Duchêne tarafından üretilmiş olan uygar[2] güç kavramı Maull tarafından Almanya ve Japonya'yı tanımlamak için[3] tekrar formüle edilmiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında herhangi bir silahlı çatışmaya taraf olmayan bu iki devlet, askeri kapasitelerinin yetersizliğine rağmen hızla büyüyen ekonomileri ve savaşmamayı motto edinen dış politikaları sayesinde dikkate alınan birer uluslararası aktör haline gelmişlerdir. Galtung, Bull, Padoa-Schioppa[4] ve Freres[5] gibi düşünürler de bu sınıflandırmadan hareketle AB'yi uygar güç olarak tanımlamışlardır. Uygar kavramı bir ekonomik kalkınma becerisini ve şiddet içermeyen yöntemlerle sorun çözme yetisini ifade ettiği kadar, etimolojik anlamda içinde barındırdığı öğreten-öğrenen ilişkisi anlamında da eleştiriye açık bir kavramdır. Bu nedenlerle uygar güç tanımına alternatif olarak, AB'yi tanımlamak için yumuşak güç, normatif güç yahut etik güç gibi tanımlamalar yapılmıştır.

---

1 Kenneth Waltz, *Theory of International Politics*, (New York: McGraw Hill,1979), s. 117.

2 Bu çalışmada İngilizcedeki 'civil' sözcüğü 'uygar' biçiminde kullanılacaktır. Weberyen bir kavram olan civil kavramı sorunları şiddet içermeyen yöntemlerle çözme becerisine sahip olan bireylerden oluşan toplum biçiminde anlaşılmalıdır. Nitekim dilimize 'uygarlık' biçiminde çevirdiğimiz 'civilization' kavramı da benzer bir Weberyen anlam ihtiva etmektedir.

3 Hanns Maull, 'Germany and Japan: The New Civilian Powers', *Foreign Affairs*, Vol. 69, No. 1, 1990., s. 93-95.

4 Padoa-Schioppa her ne kadar çalışmanın İngilizce metninde 'civil' sözcüğünü kullansa da, bu kavramın İtalyanca '*Europe, forza gentile*' biçiminde kullanıldığını da belirtir. Baknınız: Tomasso Padoa-Schioppa, *Europe, a Civil Power,* (Londra: The Federal Trustfor Education and Research, 2004), s. 8.

5 Christian Freres, 'The European Union as Global Civil Power: Development Cooperation in EU–Latin American Relations', *Journal of Interamerican Studies and World Affairs*, Vol. 42, No. 2, 2000, s. 65.

Güç sınıflandırmaları açısından Avrupa Topluluğu açısından en sıkıntılı dönem 1973 petrol krizinden Maastricht Antlaşması'na kadar süren ağır ekonomik bunalım dönemidir. Alman iktisatçı Giersch tarafından Eurosclerosis[6] olarak tanımlanan bu durgunluk döneminde Topluluk bir uluslararası aktör olmak ve kendi ekonomik sorunlarını çözüm arayışına sıkışmış; işsizlik, düşük büyüme rakamları ve bunun sonucu olarak ortaya çıkan yabancı düşmanlığı ve içe kapanmayı göğüslemeye çalışmıştır. Bu dönem Soğuk Savaş'ın sona ermesi sonucu sistemlerini değiştirmek isteyen Orta ve Doğu Avrupa Devletleri'ne üyelik perspektifi vermekle aşılabilmiştir. Ancak 2004 ve 2007 yıllarında AB'ye üye olan on iki devletin hem demokrasi kaliteleri hem de dış politika tercihleri AB'nin uygar güç nosyonunu tekrar tartışmaya açmıştır. Bu dönemde AB'nin üzerine inşa edildiği iddia edilen normlar erozyona uğramaya başlamış ve AB'nin yapısı, çalışmada "Eurosteoporoz" olarak tanımlanacak, bir yumuşama ve süngerleşme sergilemeye başlamıştır.

Çalışmanın birinci bölümünde AB'nin uluslararası politikadaki konumunu belirleyebilmek için güç kavramı üzerinde durulacaktır. Kavram hem siyaset bilimi hem de uluslararası ilişkiler disiplinindeki kullanımları değerlendirilerek farklı güç unsurları incelenecektir. İkinci bölümde uygar güç kavramı incelenerek, kavramın uluslararası politikada meydana gelen olaylar sonucu nasıl revize edildiğine bakılacaktır. Üçüncü bölümde AB'nin mevcut haliyle uygar güç tanımına uyup uymadığı test edilecektir. Son bölümde "Eurosteoporoz" kavramından hareketle 11 Eylül olayı ve 2000'ler boyunca gerçekleşen iki genişleme dalgasının AB'nin inşa edildiği değerlerin nasıl erozyona uğradığı ve bunun AB'nin uygar güç nosyonu açısından nasıl sonuçlar doğurduğu incelenecektir.

GÜÇ NEDİR?

Güç fizik bilimi anlamında birim zamanda yapılan işe verilen isimdir. Öyleyse güç kavramı hakkında konuşulduğunda bir eylem ve zamandan bahsediliyor demektir. Hem eylemin gerçekleşmesinin yarattığı etki hem de bu etkinin zamansallığı gücü ölçmede temel parametreler olarak değerlendirilebilir.

Güç üzerine düşünmek siyaset biliminin de konusu olagelmiştir. Machievelli, Hobbes ve Weber gibi düşünürler güç üzerine çalışmalar yapmışlardır. Bunun da temel nedeni, 20. yüzyılın güç üzerine çalışma yapan en önemli düşünürlerinden Dahl'in ünlü makalesi "Güç Kavramı"nın ilk cümlesinde ifade ettiği gibi her toplumda birilerinin diğerlerinden daha fazla güce sahip olduğu gerçeğidir.[7] Dahl makalesinde bir şeyi yaptırabilme becerisi olarak tanımladığı gücün varlığından söz edebilmek için yapan ve yaptıran arasında bir ilişkinin var olması

[6] Herbert Giersch, 'Eurosclerosis', *IfW Discussion Paper*, Kiel Institute for World Economics, No. 112, 1985.

[7] Robert A. Dahl, 'The Concept of Power', *Behavioral Science*, Vol. 2, No. 3, Temmuz 1957, s. 201

gerektiğini ve gücün bir diğer güç uygulayıcısı ile kıyaslandığı an ortaya çıkan bir gerçeklik olduğunu vurgular. Birbirleriyle ilişkisi olmayan iki entite arasında güç ilişkisinden bahsedilemez ve gücün varlığı ancak bir başka güç uygulayıcısı benzer bir etkide bulunmasına rağmen diğeri kadar etkili sonuçlar alamadığında ortaya çıkmaktadır. Frey ise yapan ve yaptıran arasındaki ilişkinin sonucuna dikkatimizi çeker. Ona göre gücün varlığından ancak bu ilişki sonucunda bir davranış değişikliği ortaya çıkmışsa bahsedilebilir.[8]

Uluslararası ilişkiler disiplininde de güç konusu özellikle politik gerçekçi teorinin kavrama yaptığı önemli vurgu nedeniyle önem kazanmıştır. Devletleri güç arayışı içinde organizasyonlar olarak tanımlayan Morgenthau politik gerçekçi teorinin kurucularından kabul edilir. Morgenthau'ya göre güce sahip olan ve onu sürekli elinde bulundurabilen devletler, diğer devletler üzerinde psikolojik bir baskı yaratarak diledikleri politikaları kabul ettirme yetisine sahip olacaklardır.[9] Ashley politik gerçekçiliğin uluslararası ilişkileri açıklamaktaki yetersizliklerini ortaya koyduğu makalesinde,[10] bu ekolün gücü hem sahip olma hem de elde bulundurma anlamlarında incelediğini belirtir. Böylece güç, gerçekçi ekol açısından bir şeyi yaptırabilme ve istemediği şeyi yaptırmama, yahut yapanın yaptıran lehine yapmak istediği şeyden cayması biçiminde ortaya çıkmaktadır. Gerçekçi okulun önemli temsilcilerinden Carr henüz 1962 yılında ekonomik ve askeri gücün yanında düşünsel düzeyde de güç olmanın önemini vurgulayarak normatif faktörleri güç sınıflandırmasına dâhil etmiştir.[11]

Güç olgusu güvenlik çalışmalarının da temel kavramlarından biridir. Gerçekçi güvenlik çalışmaları düşünürleri devletin sahip olduğu ekonomik, politik ve askeri güç unsurlarının ulusal güvenlik üzerine etkilerini incelemişlerdir. Bu noktada bahsi geçen unsurlara sahip olma ölçüsü, o devletin hangi güç sınıflandırmasına dâhil edileceğini belirlemektedir. Mearsheimer'e göre devletin elindeki güç unsurları arttıkça, devlet küresel etkileri, bu etkilerin onun politikalarını biçimlendirdiğinden daha fazla biçimlendirebilir hale gelir.[12] Öyleyse küresel boyutta daha bağımsız politikalar uygulayabilmek, gerçekçi yazarlara göre güç unsurlarına daha fazla sahip olmakla mümkün olacaktır. Öyleyse, elde bulunan güç unsurları ve küresel etkileri biçimlendirme ölçülerine göre bir güç sınıflandırması yapabilmek mümkündür. Ripsman bu noktada devletleri majör güçler, istikrarlı bölge devletleri, rekabete dayanıklı bölge devletleri ve zayıf

---

[8] Frederick W. Frey, 'The Perception of Power: Regarding What Is Perceived.', *International Review of Sociology*, Vol. 1, No. 2, 1993, s. 163.

[9] Morgenthau, Hans, *Politics Among Nations. The Struggle for Power and Peace*, Kenneth Thompson tarafından gözden geçirilmiş Altıncı Baskı (New York: McGraw Hill, 1985), s. 33.

[10] Richard K. Ashley, 'The Poverty of Neorealism,' *International Organization*, Vol. 38, No. 2, 1984, s. 272.

[11] Edward Carr, *The Twenty Years' Crisis, 1919-1939*, (New York: Perennial, 2001), s. 108.

[12] John Mearsheimer, *The Tragedy of Great Power Politics*, (New York: W.W. Norton, 2001), s. 2.

ve/veya çökmüş devletler olarak sınıflandırabileceğimizi ifade eder.[13] Ancak büyük güç içinde de bir sınıflandırma yapmak gerekmektedir, çünkü uluslararası politikayı domine etme becerisine sahip büyük güçlerin yanında, güç unsurlarına sahip olmakla birlikte daha sınırlı politika belirleme kapasitesine sahip büyük güçlerin varlığı da aşikârdır. Bu noktada daha Soğuk Savaş henüz başlamadan ilk kez Fox'un[14] kullandığı süper güç kavramı güncelliğini muhafaza etmektedir.

Fox her ne kadar İngiltere, ABD ve SSCB'yi süper güç olarak kabul etmiş olsa da, İngiltere'nin İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra uluslararası politikadaki gücünü büyük ölçüde ABD'ye devretmesi ile Soğuk Savaş döneminde SSCB ve ABD'nin sistemin yegâne süper güçleri olarak kaldığı kabul gören bir görüştür. Yapısal gerçekçi okulun kurucusu Waltz ise, Soğuk Savaş'ın mantığını bu iki süper gücün arasındaki dengenin belirlediğini ve uluslararası sistemin sürekli bir denge arayışında olduğunu kabul eder.[15] Bu denge askeri, ekonomik, teknolojik, insan kaynağı gibi faktörlerin denkliğinin yanında, kurulan ittifakların kompozisyonu ile de ortaya çıkar. Ancak süper güçler açısından sadece yukarıda anılan faktörler değil, temsil ettikleri ideolojiler de, onların birer süper güç olarak algılanmasına hizmet etmektedir. ABD'yi bir süper güç yapan sadece somut güç faktörleri değil, onun liberal değerleri temsil etme becerisi; benzer biçimde de SSCB'yi süper güç yapan da sosyalist değerlerin onun varlığında vücut buluyor olmasıydı. Bu yaklaşımı savunan Galtung 1970'li yıllarda ideolojik gücün önemine vurgu yapmıştır.[16]

SSCB'nin dağılıp Amerika'nın sistemdeki yegâne süper güç olarak belirmesinden sonra, Waltz'ın yapısal gerçekçi teorisine göre bozulan güç dengesi içinde, ABD'nin yeni pozisyonu için Nye'ın önerdiği model yumuşak güçtür. Nye, devletin gücünü kendi istediği şeylerin diğer ülkeler tarafından da istenmesini sağlaması olarak tanımlayarak, bunu sağlamaya yönelik olarak askeri seçenekleri uygulayan devletleri katı güç; ekonomi ve diplomasiyi kullanan devletleri ise yumuşak güç olarak tanımlamıştır.[17] Zaman içinde teorisini geliştiren Nye, hem yumuşak hem de katı güç unsurlarını bir arada akıllıca kullanma becerisine sahip devletleri ise akıllı güç olarak nitelendirmektedir.[18]

---

[13] Norrin M. Ripsman, 'Globalization and the National Security State: A Framework for Analysis', *International Studies Review*, Vol. 7, 2005, s. 199-227, s. 205-220.

[14] William Fox, *The Super-Powers: The United States, Britain, and the Soviet Union—Their Responsibility for Peace,* (Harcourt: Brace a. Co, 1944), s. 3.

[15] Kenneth N. Waltz, 'Evaluating Theories', *The American Political Science Review,* Vol. 91, No. 4, Aralık 1997, s. 915.

[16] Galtung, Johan, *The European Community: A Superpower in the Making,* (Oslo: Universitetsforlaget, 1973), s. 33

[17] Joseph S. Nye Jr . 'Soft Power', *Foreign Policy,* No. 80, Twentieth Anniversary, Sonbahar 1990, s. 165.

[18] CSIS Commission on Smart Power, A Smarter, More Secure America, (Washington, D.C.: CSIS, 2007), s. 27.

Güç sınıflandırmasında değişikliğe gidilmesindeki tek unsur Soğuk Savaş'ın sona ermesi değildir. Soğuk Savaş döneminde Avrupa'da ortaya çıkmaya başlayan entegrasyon projesinin başarısı ve Japonya'nın ekonomik yükselişi, majör güçler arasında yeni bir ayrımın yapılma ihtiyacını da ortaya çıkarmıştır. Nitekim 1970 ve 1980'lerde ortaya çıkan Eurosclerosis, AB'nin belki de yegâne başarılı dış politika enstrümanı olan genişleme ile aşılabilmiştir. Askeri kaynakların yetersizliğine rağmen, uluslararası politikanın şekillenmesine etki edebilen bu güçlerin nasıl sınıflandırılması gerektiğine dair yapılan kavramsallaştırmalardan Aggestam'ın etik güç[19] ve Manners'in normatif güç[20] tanımlamaları sıkça tartışılmıştır. Her iki kavram da AB'nin uluslararası politikada bir norm yayıcı güç olarak oynadığı barışçı role atıfta bulunmaktadır. Aggestam'a göre AB hukuk ve insan haklarına verdiği önem yoluyla uluslararası alanda adaletin tecellisine hizmet ederken; uyguladığı etkili çok taraflılık yöntemleriyle uluslararası düzenin güçlenmesini sağlayarak daha iyi bir dünya idealine katkıda bulunmakta[21] bu sayede uluslararası politikada ahlaki bir zeminin oluşmasına hizmet etmektedir. Manners ise politik anlamda uygar güç enstrümanlarını kullanan, ancak gerekli koşullar ortaya çıktığında askeri güç kullanma becerisine de sahip ve norm yayıcı bir etkisi olduğu için neyin "normal" olduğu konusunda algıları dönüştürme potansiyeline sahip bir gücü normatif güç olarak tanımlamıştır.[22] Bir sonraki bölümde detaylıca inceleneceği üzere, Manners'in uygar güç tanımına eleştirisi onun askeri güç kullanma yetenekleri üzerine odaklanmıştır. Manners'e göre Japonya ve Almanya bir tercihten ziyade, İkinci Dünya savaşı sonrasında silahsızlandırıldığı için askeri güç olmamak zorunda kalmışlardır. Oysa AB Ortak Dış ve Güvenlik Politikası (ODGP) enstrümanlarını geliştirerek operasyonel askeri kuvvetlere de sahip olmuş ve bu kuvvetleri insani müdahale operasyonlarında kullanmaya başlamıştır. Bu nedenledir ki Almanya açısından yapılan uygar güç tanımı Manners'e göre AB'yi tanımlamak konusunda yeterli değildir.

UYGAR GÜÇ NEDİR?

"Uygar güç" François Duchêne[23] tarafından ilk kez literatüre sokulmuş ve Hedley Bull[24] tarafından AB'nin uluslararası politikada aktörlük düzeyini tanımlamak

[19] Lisbeth Aggestam, 'Introduction: Ethical Power Europe?', *International Affairs,* Vol. 84, No.1, 2008, s. 2.

[20] Ian Manners, 'Normative Power Europe: A Contradiction in Terms?', *JCMS*, Vol. 40, No. 2, 2002, s. 238-240.

[21] Aggestam, 'Introduction:…', s. 2.

[22] Manners, 'Normative Power Europe …, s. 240.

[23] François Duchêne, 'Europe's Role in World Peace', içinde Richard Mayne (der.) *Europe Tomorrow: Sixteen Europeans Look Ahead*, (Londra: Fontana, 1972), s. 32-47 ve, François Duchêne, 'The European Community and the Uncertainties of Interdependence', içinde M. Kohnstamm, W. Hager (der.) *A Nation Writ Large? Foreign Policy Problems before the European Community*, (Macmillan: Basingstoke, 1973), s. 20.

için kullanılmış bir kavramdır. 1970'lere gelindiğinde AB'nin ürettiği ekonomik, politik ve sosyal başarı Duchêne ve Bull'un bu yeni majör güç sınıflandırmasını yapmalarına neden olmuştur. Kavramının temelleri Weber'e kadar uzanır. Weberyen gelenekte devlet şiddetin yegâne meşrû kullanıcısıdır. Weber'e göre bir babanın oğlunu disipline sokma hakkı herkesçe kabul edilir ve modern devletin de bir baba gibi vatandaşları üzerinde gücü tekelinde tutarak yargılama, eylem ve işlemlerine uymaya zorlama yetkisi vardır. Güç kullanma yetkisi devletin tekelinden çıktığı anda devletin egemenliği de ortadan kalkacaktır.[25] Böyle yaklaşıldığında, ancak güç kullanma yetkisinin sadece devlette olduğuna rıza gösteren bireylerden oluşan toplum uygar bir toplum olabilir. Kant'ın ütopyası olan ebedi barış ancak tüm vatandaşlar açısından bu rıza ortaya çıktığında mümkün olacaktır.

Batı toplumlarında, Weber'in devletin şiddeti tekelinde tutma ilkesinin benimsenmesinin vatandaşlar arasındaki şiddetin dünyanın başka bir yerinde rastlanmayacak ölçüde azalmasına neden olduğu kabul gören bir yaklaşımdır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan yeni siyaset felsefesi anlayışında devletin şiddetle ilişkisi konusunda değişimler gözlemlenmeye başlanmıştır. Devletin hem kendi vatandaşlarıyla hem de diğer devletlerle olan ilişkisinde şiddetin rolü bu tartışmanın özünü oluşturur. Özellikle Avrupa entegrasyonu projesinin kuramsallaştırılma çalışmalarında, devletin bekâsını sağlamak ve çıkarlarını gerçekleştirmek için içeride ve dışarıda şiddeti ne ölçüde bir araç olarak kullanabileceği konusunda yeni yaklaşımlar ortaya çıkmıştır. Entegrasyonun hemen daha embriyonik döneminde Karl Deutsch Avrupa'da büyük savaş sonrası ortaya çıkan işbirliğine dayalı sosyal düzenin bireyler arasında etkileşim ve iletişimi arttırdığını, böylece devletlerin birbirleri için birer tehdit olmaktan çıkmaya başladığını vurgulamıştı.[26] Henüz 1950'li yıllarda Deutsch tarafından gözlemlenen bu yeni sosyal yapının Avrupa'da bir güvenlik toplumunu ortaya çıkaracağına dair görüş, Avrupa'da ekonomik ve politik entegrasyonun hızlanması ile daha fazla taraftar bulmaya başlamıştır. Güvenlik toplumu anlayışına göre şiddeti devletin –insan hak ve özgürlükleri ile oldukça sınırlandırılmış- tekeline bırakmaya rıza gösteren bireyler, etkileşim ve iletişim kanallarının artması sayesinde sorun çözme konusunda barışçı kodları daha kolay üretebilmişlerdir.

---

[24] Hedley Bull, 'Civilian Power Europe: A Contradiction in Terms?', *JCMS*, Vol. 21, No. 2, Aralık 1982, s. 154.

[25] Max Weber, *Sosyoloji Yazıları*, (der.) H.H. Gerth-C.W. Mills, (çev.) Taha Parla, (İstanbul: İletişim, 2003), s. 132.

[26] Karl W. Deutsch et al., , *Political Community and the North Atlantic Areas: International Organization in the Light of Historical Experience*, (Princeton: Princeton University Press, 1957) ve Karl W. Deutsch,'Security Community', içinde James N. Rosenau (der.), *International Politic and Foreign Polity*, (New York: Free Press, 1961), s. 199.

Kříž, Maull, Harnish, Kirste ve Senghaas gibi Alman düşünürler İkinci Dünya Savaşı'ndan günümüze kadar Alman halkının bir güvenlik toplumuna olmaya doğru evrildiğini iddia etmektedir. Kříž, Alman toplumundan hareketle, bir güvenlik toplumunun ortaya çıkabilmesi için Norbert Elias'ın henüz 1930'lu yıllarda uygarlaşma süreçleri olarak tanımladığı aşamaların gerçekleşmiş olması gerektiğini savunur. Elias; toplumda işbölümünün ve işe uygun bir uzmanlaşmanın, merkezi bir düzenleme ile sosyal şiddetin bertaraf edilmesinin, sosyal ve politik süreçlerin yasal dayanağı bulunan güçlü bir formla sistemleşmesinin, katılımcı bir demokrasinin ortaya çıkabildiği bir politik sistemin inşa edilebilmesinin, çatışma ve şiddetin en aza inebildiği bir politik yapının varlığının ve sosyal dayanışmanın ekonomik ve sosyal farklılıkları olabildiğince en aza inebildiği bir sosyal düzenin varlığının uygar toplumu ortaya çıkarabileceğini vurgulamıştır. Duchene Elias'ın bu sosyolojik çalışmasına atıfla 1970'li yıllarda Avrupa Ekonomik Topluluğu'nu (AET) oluşturan halkları bir uygar güç olarak tanımlamıştır.[27] 1990'lara gelindiğinde Alman siyaset bilimciler Alman, Japon ve İskandinav toplumlarının inşa ettikleri siyaset ve dış politika tercihlerini tanımlarken de uygar güç kavramını kullanmaya başlamıştır. Bir diğer Alman siyaset bilimci Dieter Senghaas da uygarlık altıgeni (*civilisation hexagon*) adını verdiği modelle uygar güç olabilmek için iç siyasette şu koşulların üretilebilmesinin gerekliliğine işaret eder: Şiddet kullanma tekelinin oluşabilmesi; bu tekelin yalnızca meşrû devlet organlarınca kullanılmasının sağlanması; demokratik katılımın sağlanması; çatışma çözücü bir kültürün ortaya çıkabilmesi; sosyal adaletin sağlanması ve toplumun her üyesinin karşılıklı bağımlılığının geliştirilerek birbirlerine olan etkilerinin kontrol altına alınması.[28]

Bu noktadan hareketle Maull, uluslararası ilişkilerde devletlerin yukarıda anılan örneklerde tarif edilen bir sosyolojik dönüşüm yoluyla uygar güç rolüne bürünebileceklerini iddia eder. Harnisch ve Maull'a göre bu uygar rol devletin; uluslararası ilişkileri uygarlaştırmak amacıyla, inisiyatif alan ve bunu sürdüren irade ve beceriye sahip olması; egemenliğini ve özerkliğini kolektif güvenliğin sürmesine katkı yapan ve tek taraflı müdahaleleri engellemeye çalışan uluslarüstü kurumlara devretmek konusunda irade göstermesi; kısa dönemli çıkarlarına halel dahi getirse, uygar bir uluslararası düzenin ortaya çıkması için kimi haklarından feragat edebilmesi ile mümkündür.[29]

Maull, Almanya'nın İkinci Dünya Savaşı'ndan hemen sonra uyguladığı politikalarda başarılı olarak uluslararası ilişkilerde uygar bir güç olarak belirdiğini iddia etmektedir. Büyük savaş sonrası –Kosova müdahalesine kadar- herhangi bir

---

[27] Duchene, *A Nation Writ Large …*, s. 33.

[28] Dieter Senghaas, *The Civilisation of Conflict: Constructive Pacifism as a Guiding Notion for Conflict Transformation*, Berghof Research Center for Constructive Conflict Management, 2004, s. 6

[29] Sebastian Harnisch ve Hanns Maull, *Germany as a Civilian Power? The Foreign Policy of the Berlin Republic*, (Manchester: Manchester University Press, 2001), s. 4

silahlı çatışmanın tarafı olmayan, silahlanmaya bütçe ayırmayan, Avrupa entegrasyonu için sürekli bir itici rol üstlenen Almanya, neo-Nazizm dışında her düşünceye gösterdiği geniş tolerans sayesinde düşünce ve ifade özgürlüğünde de öncü olmuştur. Maull Kosova olaylarında Almanya'nın askeri güç kullanmasıyla, uygar güç nosyonunun ortadan kalkıp kalkmadığını tartıştığı makalesinde,[30] Almanya'nın bu başarısının sadece Alman toplumunun iradi biçimde bir güvenlik toplumuna evrilme talebiyle açıklanamayacağını da iddia etmektedir. Yirminci yüzyılın iki büyük savaşında başrolü oynamış, bu nedenle milyonlarca insanın hayatını kaybetmesine neden olmuş, ilerlemeci paradigmanın en patolojik yorumuyla insanlık tarihinin en büyük soykırımına neden olmuş Alman toplumu, Maull'a göre savaş sonrasında dürtüsel bir pasifizm içine girmiştir.[31] Bu pasifizm hem Alman anayasasında[32] lafzını bulmuş hem de uluslararası krizlerde Almanya'nın sürekli tepkisiz kalmasına neden olmuştur

Benzer bir şekilde Japonya da İkinci Dünya Savaşı'nın ardından silahlanma çabasına girmemiş, bütün enerjisini ekonomik kalkınmaya yönlendirmiş, uluslararası krizlerde pasif kalmayı tercih etmiştir. Nitekim Japonya, Kanada ve Norveç ile birlikte insan merkezli bir güvenlik anlayışı olan "insan güvenliği"ni[33] resmi dış politikası olarak belirleyen ilk devletlerden olmuştur. Japon dışişleri bakanlığının yayınladığı 1999 tarihli Mavi Kitap'ta insan güvenliğinin *"... insanoğlunun bekasını, günlük yaşamını ve onurunu tehdit eden; çevre felaketleri, insan hakları ihlalleri, uluslararası organize suçlar, yasadışı uyuşturucular, sığınmacıların sorunları, her türden yoksunluk, anti-personel kara mayınları ve AIDS gibi bulaşıcı hastalıklar gibi riskleri kapsamakta ve bu sorunlarla mücadele etmeyi amaçlamakta."*[34] olduğu ifade edilir. Bu politika Japonya'nın

---

[30] Hanns W. Maull, 'Germany and the Use of Force: Still a Civilian Power?', *Survival*, No. 2, Yaz 2000, s. 60.

[31] *Ibid.* s. 66.

[32] İkinci Dünya Savaşı sonrasında yenilen Almanya'nın silahlı güç bulundurma yetkisi müttefikler tarafından yasaklanmıştır. Ancak Soğuk Savaş'ın başlaması ve Almanya-Fransa barışının Avrupa Kömür ve Çelik Teşkilatı sayesinde pekişmesi üzerine 19.03.1956 tarihinde Federal Almanya Anayasası'na eklenen 87a maddesi ile hükümete dış tehditlerden korunma amaçlı silahlı güç bulundurma yetkisini getirmiştir. Ancak bu yetki silahlı kuvvetlere yurt dışı operasyon imkanı tanımamaktadır. Anayasa'nın 24. Maddesi ise Federal Almanya'nın savunma amaçlı ikili ittifak anlaşmalar yapmasını yasaklamaktadır.

[33] İnsan güvenliği devlet merkezli güvenlik anlayışı yerine merkezine insanı alan bir güvenlik anlayışıdır. Bu anlayış açlık, doğal felaketler ve ekonomik krizler gibi kronik sorunlarla, evsizlik, işsizlik ya da her türden ayrımcılığı bir güvenlik konusu olarak tanımlamaktadır. Bakınız: Pauline Kerr, 'Human Security', içinde Alan Collins, *Contemporary Security Studies*, (Oxford: Oxford Press, 2007)

[34] Ministery of Foreign Affairs of Japan, Diplomatic Bluebook 1999: Japan's Diplomacy with Leadership Toward a New Century (Tokyo: Urban Connections Inc. 1999); aktaran Gary King ve Christopher J. L. Murray, 'Rethinking Human Security', *Political Science Quarterly*, Vol. 116, No. 4, Kış 2001-2002, s. 590.

kurduğu tüm dış politika angajmanlarının yukarıda anılan önceliklere göre düzenlenmesini ifade etmektedir.

Kanada, Norveç ve Japonya'nın dış politika ajandalarının öncelikli bir ilkesi haline getirdikleri insan güvenliği yaklaşımı ile uygar güç kavramı arasında doğrudan bir ilişki bulunmaktadır. Devlet merkezli güvenlik politikaları açısından bir tamamlayıcı politika olarak değerlendirilebilecek insan güvenliği yaklaşımının uluslararası politikada askeri opsiyonlar konusunda oldukça ketum olan bu devletlerde uygulanmaya başlanması anlamlıdır. Bu devletlerin klasik güç unsurları açısından birer süper güç sayılamayacağı aşikâr olmakla birlikte, uluslararası politikanın formülasyonu açısından barışçı bir nosyona sahip olduklarının da kabul görür olması nedeniyle Maull ve diğerlerinin sınıflandırması açısından uygar güç olarak nitelendirilecekleri açıktır. Ancak 1990'ların etnik ve dini mikro-milliyetçiliğe dayalı, çatışma potansiyeli yüksek ortamı uluslararası toplumu uygar güç ve askeri opsiyonlar konusunda tekrar düşünmeye sevk etmiştir. Özellikle Bosna Savaşı sırasında, uluslararası hukukun toprak bütünlüğü ve içişlerine karışmama ilkeleri nedeniyle uluslararası müdahalenin gecikmesinden kaynaklanan trajedi AB'nin askeri opsiyonlar konusunda yeni bir algı geliştirmesini elzem kılmıştır. Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'nin parçalanması ile başlayan çatışma sürecinin ilk halkası olan Bosna Savaşı'nda etkisiz kalan ve binlerce sivilin ölümünü, tecavüze uğramasını ve zorunlu göçe maruz bırakılmasını televizyonda canlı yayınlarda izleyen Avrupa, Kosova'da da savaş ihtimalinin belirmesi üzerine proaktif bir politika izlemeye karar vermişti. Nitekim Kosova için oluşturulan uluslararası müdahale gücüne (KFOR) Almanya'nın da savaş uçaklarıyla katılması üzerine, bu ülkenin uygar güç nosyonunun ortadan kalkıp kalkmadığı da tartışılır hale geldi. Tam da bu noktada Manners, uygar güç kavramı içinde askeri kuvvet opsiyonlarının bulunmadığından hareketle, Kosova krizinden hemen sonra AB'yi normatif güç olarak tanımlayarak tartışmaya yeni bir boyut kazandırdı.

Askeri kuvvet kullanımı uygar güç nosyonunu sona erdirir mi? Soruyu başka biçimde sorarsak: uygar bir toplum bir grup bir diğerini silahlı şiddet uygulayarak yok ederken, sadece Weberyen ilkelerini korumak uğruna durup izleyen bir toplum mudur? Kříž, Maull, Kirst, Harnisch, Senghaas ve diğerlerinin teorilerini revize etmeye zorlayan işte bu sorular olmuştur. Soğuk Savaşın bitmesini beklemeden 16 Mart 1988'de Saddam Hüseyin'in generallerinden Alî Hasan el-Mecîd el-Tikritî'nin[35] Halepçe'de 5000'in üzerinde Iraklı Kürdü zehirli gazla öldürdüğü Halepçe katliamı, 1994'te 800.000 Tutsi ve aşırılık karşıtı Hutu'nun silahlı Hutu gruplar tarafından vahşi yöntemlerle katledilmesi,

[35] Irak ordusunda Korgeneral ve Saddam Hüseyin'in kuzeni olan Alî Hasan el-Mecîd el-Tikritî bu olay nedeniyle Kimyasal Ali lakabıyla tanınmaktadır. Irak'ın koalisyon güçleri tarafından işgal edilmesinden sonra 2003 Ağustos'unda yakalanan Ali, insanlığa karşı suç işlemekten 2007, 2008 ve 2010 yılında tamamlanan üç davada idama mahkum edildi. Cezası 26 Ocak 2010 tarihinde infaz edildi.

Bosna'da 1992-1995 yılları arasında 300.000'in üzerinde insanın ölümü gibi ardı ardına yaşanan felaketlerin nasıl durdurulabileceği sorunu bu anlamda büyük önem taşımaktaydı.

Süper güçler dengesinin bozulması üzerine dünyayı mikro-milliyetçi bir dalganın sarması uygar kavramı etrafında yeni bir tartışmanın başlamasını da beraberinde getirmiştir. Bu tartışmada uygar gücü savunan düşünürler yöntemleri ve hedefleri iyi belirlenmiş insanî müdahalenin, uygar güç olma nosyonunu yok etmeyeceğini, tam aksine bu nosyonun gereklerinden biri olduğuna kanaat getirmişlerdir. Ancak insani müdahalenin, insan haklarını korumak dışında örtük bazı çıkar hesaplarını meşrulaştırmak için kullanılabilme ihtimali uygar gücü savunan düşünürlerin müdahale konusunda ihtiyatlı davranmalarına da neden olmaktadır. Bu duruma verilebilecek en iyi örnek 2008 yılında Rusya'nın Gürcistan'a düzenlediği askeri operasyondur. Güney Osetya'nın bağımsızlık ilanını tanımayan Gürcistan silahlı kuvvetlerinin bu ülkeye girmesi üzerine Rusya, Gürcistan'a karşı hava ve kara birlikleriyle saldırmış ve bu saldırıyı Güney Osetya'da oluşabilecek bir insani trajediyi önlemek için yapılmış bir insani müdahale olarak tanımlamıştır.[36] Bu gibi olaylar insani müdahale kavramının politik çıkarlarını gerçekleştirmek isteyen büyük güçler tarafından bir araç olarak kullanılabileceği yönündeki endişeleri arttırmaktadır.

Maull'a göre Alman güvenlik politikası büyük savaştan sonra dört temel motto ile açıklanmalıdır: konsantrasyon kamplarına, soykırıma, yeni diktatörlerin ortaya çıkmasına ve insan hakları ihlallerine "bir daha asla" mottoları...[37] Maull'a göre bu "bir daha asla"ların ortaya çıkma ihtimaline karşı insani müdahale Almanya'nın uygar güç nosyonunun bir gereğidir. Yukarıda sayılan nedenlerden Kříž hangi koşullarda uygar güçlerin bir insani müdahale operasyonunda yer alabileceğini ortaya koymuştur.[38] Uygar güç taraftarları bir sıcak çatışmanın sona erdirilmesi için askeri güç kullanımının, ancak tüm askeri olmayan yöntemler denendikten sonra başvurulabilecek bir yöntem olduğunu savunur. Kříž, Maull, Kirst, Harnisch, Senghaas ve diğer siyaset bilimcilere göre uygar güçler çatışma çözümleme teknikleri içinde aktif bir rol oynayabilir, ancak askeri enstrümanlar askeri olmayan yöntemlerin uygulanabilmesi için tamamlayıcı bir unsur olarak değerlendirilmelidir. Bunun yanında askeri operasyonlar kesinlikle uluslararası hukukun normlarına uygun biçimde gerçekleştirilmeli ve ancak insan haklarını koruma ve onları savunma amaçlı olarak düzenlenmelidirler. Uygar güçler askeri güç kullanırken çatışan tarafların her ikisi açısından da kayıpların en aza indirilmesine yönelik önlemler almalıdır. Son olarak, askeri

---

[36] Alex J. Bellamy, 'Humanitarian Intervention', içinde Alan Collins, *Contemporary Security Studies*, (Oxford: Oxford Press, 2007), s. 361.

[37] Maull, 'Germany and the …' s. 66.

[38] Zdeněk Kříž, 'German Involvement in the War against International Terrorism. End of Civilian Power?', *Central European Political Studies Review*, Bölüm. 2-3, Vol. 8, İlkbahar / Yaz 2006, http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=265 (Erişim Tarihi: 01.12.2010)

operasyonlar tek taraflı bir politika aracı olarak kullanılmamalı ve bu gücün teşekkülü için uluslararası düzeyde bir katılım sağlanmalıdır.

AVRUPA BİRLİĞİ UYGAR BİR GÜÇ MÜDÜR?

Bahsi geçen Alman siyaset bilimcilerinin yaklaşımına göre, yukarıdaki koşullar oluştuktan sonra, bir takım askeri opsiyonları kullanmak nasıl ki Almanya'yı bir uygar güç olmaktan uzaklaştırmıyorsa, bu operasyonlarda kurumsal olarak yer almak Avrupa Birliği'nin de uygar güç olma nosyonunu yok etmeyecektir. Bu tartışmayla birlikte AB resmi dokümanlarına da uygar güç kavramı girmeye başlamıştır. Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası (AGSP) kapsamında sınır ötesi insani müdahale opsiyonlarında kullanılacak birimleri tanımlamak için "civil" kavramı kullanılmaktadır. (örneğin EU Civil Military Coordination [CMCO])

Nitekim 1990'lar boyunca hükümetlerarası bazda en yoğun tartışmanın yapıldığı AGSP, Dayton Anlaşması ile Sırbistan, Hırvatistan ve Bosna Hersek arasındaki savaşının sona ermesi, Ohri Anlaşması ile Makedonya krizinin sona ermesi ve Kosova'nın bağımsızlık ilanının yeni bir sıcak savaşa dönüşmemesi üzerine daha az tartışılır hale gelmiştir. Hâlihazırda AGSP'nin Avrupa dışında insani nedenlerle bulundurduğu barış güçleri sadece Kongo (EUSEC DR CONGO), Endonezya'nın Açeh bölgesi (Aceh Monitoring Mission) ve Mısır'ın Gazze ile sınırını oluşturan Refah'ta (EU BAM Rafah) bulunmaktadır. Bu misyonlara yine uygar güç nosyonuna atıf yapılarak AB Uygar Askeri Hücresi (EU CivMil Cell) adı verilmektedir. Bu hücre AGSP bünyesinde bulunan Genel Kurmay'ın altında görev yapmaktadır ve olası krizlerde hızlı hareket edebilecek bir operasyon merkezi (Operations Centre [OpCen]) oluşturma kapasitesiyle donatılmıştır.[39]

Bu noktada üzerinde durulması gereken uygar gücün teorik olarak askeri opsiyonlar kullanabileceğini kabul ederek, var oluğu iddia edilen uygar nosyonun halen devam ediyor olup olmadığıdır. Şöyle ki; uygar güç tartışmasının izlerini 1970'ler ve 1980'lerde sürebiliyor olsak da tartışma daha ziyade 1990'lara damgasını vurmuştur. Nitekim Eurosclerosis'in etkisiyle 1970 ve 1980'ler, AB'nin dış politika konusunda kayda değer başarılar sergileyemediği yıllar olarak değerlendirilebilir. 1982'de Bull AET'yi bir uygar güç olarak tanımlarken Topluluk on üyeden oluşmaktaydı. Bu devletlerden sadece Yunanistan henüz bir yıllık bir üye olarak, geri kalan dokuz üyeyle kıyaslandığında sosyal ve ekonomik anlamda daha zayıf konumdaydı. Geri kalan dokuz üye ise tüm kalkınma parametreleri açısından dünyanın en müreffeh devletleri arasında yer almaktaydı. 1970'lerde Galtung, 1980'lerde ise Bull, bu on devletin oluşturduğu, İkinci Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan yeni düzende kıta içi sorunlarını büyük ölçüde

[39] Gerrard Quille et al., 'Developing EU Civil Military Co-ordination:The Role of the new Civilian Military Cell', (der.) Stephen Pullinger, *Joint Report by ISIS Europe and CeMiSS*, Brüksel, Haziran 2006, s. 18.

halletmiş, güvenlik problemlerini NATO'ya havale etmiş; halkları açısından değerlendirildiğinde ise eğitim ve milli gelir düzeyleri dünya ortalamasının bir hayli üzerinde, sosyal barışını sağlamış ve hem Senghaas'ın uygarlaşma altısı hem de Elias'ın uygarlaşma süreçleri açısından az sorunlu bir kümeden bahsediyordu.

1990'ların sonunda Maull ve Manners tartışması ise Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile ortaya çıkan yeni mikro-milliyetçi dalgaya AB'nin meydan okuma becerisine dair bir tartışmaydı. Nitekim bu tartışmanın üzerine sürdürüldüğü dönemde 15'ler de pırıltılı görüntüsünü halen muhafaza etmekteydi. Oysaki AB'nin askeri birliklerini, sanki tek sorun askeri opsiyonları kullanmakmış ve teorinin revize edilmesiyle bu sorun ortadan kalkmış gibi, "civic" olarak tanımlamasının söylemden öte bir anlam taşıyıp taşımadığı rahatlıkla yeni bir tartışmanın konusu olabilir. Bu noktada soruyu şu şekilde sormak gerekecektir: 27 üyeli AB halen bir uygar güç olmayı sürdürebilmekte midir?

Bu soruya bir yanıt bulabilmek için yeni 2004 ve 2007'de üye olan on iki devlete bakmak gerekecektir. Tek tek ülke bazında bir inceleme yerine, Elias ve Senghaas'ın zikrettikleri normların oluşabilmesi için inşa edilmiş müzakere süreçleri sonunda ortaya çıkan yapının analizi ve bu devletlerin üye olduktan sonraki dış politika tercihleri bizim için birer dayanak noktası oluşturabilir. Örneğin Sadurski bu yeni üyelerde demokrasinin kalitesi üzerinde yaptığı çalışmada; demokrasiyi, hukukun üstünlüğünü, insan hakları ve azınlık haklarını garanti altına alan kurumların istikrarını incelemiş ve bu kurumların eski üyelerle kıyaslandığında çok daha zayıf olduğu sonucuna varmıştır.[40] Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Slovakya ve Slovenya üzerine benzer bir çalışma yapan Falkner ve Treib işsizlik, çalışma barışı ve iş yaşamında denetim, hukuksal yapı ve AB hukuku konusunda toplumun bilgi seviyesi gibi konuları inceleyerek bu ülkelerdeki standartların 15'lerin bir hayli gerisinde olduğunu tespit etmiştir.[41] Kaldı ki bu dört devlet Romanya ve Bulgaristan'la kıyaslandıklarında hem ekonomik performansları hem de demokrasinin kaliteleri açısından çok daha iyi durumdadırlar.

On iki yeni üyeden Slovenya, Malta, Kıbrıs Rum Yönetimi ve Slovakya dışında hiç bir yeni üyenin, yüksek enflasyon ve cari açıkları nedeniyle, Avrupa Para Birliği'ne girememiş olmaları ve 2008 yılında patlak veren küresel ekonomik krizin de bu ülke ekonomilerine verdiği ağır hasar nedeniyle kısa zamanda da giremeyecek olmaları da bu analizi destekler niteliktedir.[42] Nihayet sınır

---

[40] Wojciech Sadurski , 'Accession's Democracy Dividend: The Impact of the EU Enlargement upon Democracy in the New Member States of Central and Eastern Europe', *European Law Journal*, Vol. 10, No. 4, Temmuz 2004, s. 400.

[41] Gerda Falkner ve Oliver Treib, 'Three Worlds of Compliance or Four? The EU-15 Compared to New Member States', *JCMS*, 2008 Vol. 46. No. 2, 2008, s. 307.

[42] Fritz Breuss, 'An Evaluation of the EU's Fifth Enlargement with Special Focus on Bulgaria and Romania', içinde F. Keereman and I. Szekely (der.), *Five Years of an Enlarged EU*, (Berlin Heidelberg: Springer-Verlag 2010), s. 246.

sorunları anlamında büyük bir hataya düşen AB Kıbrıs Rum Yönetimi'ni üye olarak kabul ederek, otuz yedi yıldır uluslararası toplumun çözemediği bir anlaşmazlığın da tarafı olmuştur. Bu durum 1990'ların başında Maastricht Anlaşması ile kodifiye edilen Birlik normlarının, 2000'ler boyunca nasıl çalışamaz hale geldiğinin bir örneğidir.

Merkez ve Doğu Avrupa devletlerinin 1990'lı yıllarda yapılan Avrupa Anlaşmaları ile tümüyle AB'ye angaje olan dış politikalarının değişmeye başlaması için milat 11 Eylül olayıdır. Bu devletler hala bir tehdit olarak algıladıkları Rusya'dan kendilerini koruyacak en güvenli liman olarak gördükleri NATO üyeliğini George Bush'un terörizmle savaş stratejisine hızlı biçimde adapte olarak garanti altına almak gayretine girdiler. Bu yeni stratejinin Doğu Avrupa boyutu, Maastricht Anlaşması'ndan beri bin bir badire atlatılarak bir form kazandırılabilmiş ODGP'nin de yeni üyelerin transatlantik angajmanları nedeniyle yara alacağını gösteriyordu. Lewis Mart 2003'te ABD tarafından "Irak'ı Özgürleştirme Operasyonu" ismi verilen işgal koalisyonuna İtalya'nın 3085, Polonya'nın 1700, Romanya'nın 730, Danimarka'nın 496 ve Bulgaristan'ın 450 askerle katılmasını AB'nin konsensüs temelli dış politikasının çöküşü olarak değerlendirmektedir.[43] AB nezdinde üst düzey bir karar alınmaksızın üye ve aday devletlerden bir kısmının bu operasyonda yer almalarının ardından, 2010-2015 arasında kullanılabilir hâle gelecek şekilde NATO'nun Polonya'ya on adet füze savunma sistemi yerleştirmesi ve Çek Cumhuriyeti'nde kurulacak radarlarla Asya hava sahasının kontrol altına alınmasını içeren Füze Kalkanı projesi, yeni üyelerin daha Amerikan merkezli bir dış politikadan yana olduklarının göstergesi olarak yorumlanabilir.

Birlik üyesi olmayan Norveç'in de dâhil olduğu 22 ülkenin, Fransa öncülüğünde 18 Mart 2011'de düzenlenen Paris Zirvesi'nde aldığı kararla başlayan Libya'ya yönelik insani müdahale bu nosyon açısından bir test olarak değerlendirilebilir. 29 Aralıkta Londra'da toplanan ve 35 ülkenin Dışişleri Bakanları ile BM, Arap Ligi, İslam Konferansı Örgütü ve Afrika Birliği temsilcilerinin Libya krizinde izlenecek strateji hakkında karar aldıkları NATO zirvesi ile operasyonda yetki NATO'ya geçmiştir. Böylece Fransa'nın liderliğinden rahatsızlık duyan Avrupa ülkeleri ile Türkiye başta olmak üzere bölge ülkelerinin operasyona yönelik kaygıları da tatmin edilmiş oldu. Bu gelişme dış politika konularında AB'nin kendisine biçmeye çalıştığı rol konusunda tüm üyelerin ortak bir karar vermemiş olmalarının da göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Bu örneklerden hareketle Büyük Patlama adı verilen ve kuzenleri Avrupa'ya döndürmek biçiminde formüle edilerek meşrûiyet kazandırılmaya çalışılan genişlemenin ardından AB'nin uygar güç nosyonunun daha tartışmalı hale geldiği sonucuna varılabilir. Gözden kaçırılmaması gerekir ki Birlik bahsi geçen on iki

[43] Jeffrey Lewis, 'EU Policy on Iraq: The Collapse and Reconstruction of Consensus-based Foreign Policy', *International Politics*, Vol. 46, 2009, s. 445.

ülke ile derinleşme sürecini henüz tamamlamamıştır. Ancak geçen yedi (Bulgaristan ve Romanya açısından ise dört) yılın ardından özellikle dış politika konusunda bir senkronun ortaya çıkamadığı sonucuna varılabilir. Ayrıca bu gelişmeler karşısında AB'nin kendi geliştirdiği normlarını koruyabilmek uğruna fazla ısrarcı olduğunu iddia etmek de mümkün değildir.

EUROSTEOPOROZ VE UYGAR GÜÇ NOSYONUNU SONU

AB 11 Eylül'den bu yana, 1973 petrol krizinden Şubat 1986'da Tek Avrupa Senedi'nin imzalandığı döneme kadar yaşadığı kimlik bunalımıyla kıyaslanabilecek ölçüde bir krizi yaşamaktadır. 1973-1986 döneminde petrol fiyatlarındaki ani yükselişe ayak uyduramayan reel sektörünün çözümü işçi çıkarmakta bulması üzerine Avrupa'da ortaya çıkan işsizlik, bu nedenle işsizlik fonlarının iflasa sürüklenmesi ve üretimin azalmasından kaynaklanan vergi geliri kaybı gibi nedenler üye devletlerin içlerine kapanmasına neden olmuştu. Bu içe kapanma Avrupa entegrasyonunun da yavaşlamasına sonucunu doğurdu. Başta da belirtildiği gibi pek çok düşünür bu dönemi 'Eurosclerosis',[44] yani Avrupa'nın doku sertleşmesi olarak tanımlamaktadır. 'Eurosclerosis' Tek Avrupa Senedi müzakerelerinde Jack Delors'un, Margareth Teatcher'ın neo-liberal itirazlarına rağmen sosyal Avrupa'yı muhafaza edebilmek için Kohl ve Mitterand gibi güçlü liderleri arkasına alması ile aşılabilmişti.

Yukarıda anılan nedenlerin de etkisiyle AB hem dış politika hem de güvenlik politikalarını sarsan bir krizi, ağır bir ekonomik bunalımı ve tarihinin en büyük genişlemesi nedeniyle ortaya çıkan ve üstesinden gelinmesi zor bir derinleşme sorununu bir arada yaşamaktadır. Bunların yanında Anayasa'nın rafa kaldırılması, Lizbon anlaşmasının imzası kurumadan anlaşmanın revize edilme taleplerinin ortaya çıkması gibi sorunlar AB'nin yapısının 1970'lerde yaşanan sertleşmenin tam aksine, sünger gibi gözenekli ve yumuşak bir hal almasına neden olmuştur. ABD'nin 2001 sonrası uyguladığı Ortadoğu politikasının 1990'lar boyunca tuğla tuğla örülmeye çalışılan ODGP'yi işleyemez hale getirmesi; Irak krizinin yarattığı çatlak nedeniyle uygar güç nosyonunun tartışılır hale gelmesi, Rusya'nın bölgeye güçlü bir geri dönüşle Ermenistan, Gürcistan ve Ukrayna'da yeniden güçlü bir nüfuz oluşturarak Komşuluk Politikasını çalışamaz hale getirmesi bu süngerleşmenin diğer nedenleri olarak kabul edilebilir. 1970 ve 1980'lerle kıyaslandığında bu yeni dönem 'Eurosclerosis' kavramına atfen "Eu-

[44] Örneğin; Gilles Raveaud, 'The European Employment Strategy: Towards More and Better Jobs?', *JCMS*, Vol. 45. No. 2, 2007. Samuel Bentolila ve Guiseppe Bertola, 'Firing Costs and Labour Demand: How Bad is Eurosclerosis?', *Review of Economic Studies*, Vol. 57, 1990. Walter Korpi, 'Eurosclerosis and the Sclerosis of Objectivity: On the Role of Values Among Economic Policy Experts', *The Economic Journal*, Vol. 106, No. 439, Kasım 1996. Michelle Riboud, Carolina Sánchez-Páramo ve Carlos Silva-Jáuregui, *Does Eurosclerosis Matter?: Institutional Reform and Labor Market Performance in Central and Eastern Europe*, (Washington DC: World Bank Publications, 2002)

rosteoporoz"[45], yani Avrupa dokusunun yumuşayıp süngerleşmesi olarak tanımlanabilir.

Eurosteoporozu gözlemleyebileceğimiz bir diğer önemli vaka da AB'nin Kuzey Afrika'da meydana gelen toplumsal hareket ve isyanlara karşı izlediği politikadır. AB Dış Politika ve Güvenlik Yüksek Temsilcisi Catherine Ashton Tunus ve Mısır'da meydana gelen ayaklanmaya karşı uzun süre sessiz kalmış ancak olayların giderek tırmanmasının ardından tarafları sükûnete davet eden bir açıklama yapmıştır. 2011 yılının ilk aylarında Mısır ve Tunus'ta meydana gelen olaylar karşısında gözle görülür bir tutum sergileyemeyen AB'nin Mart 2011'de Libya'da patlak veren isyana karşı izlediği politika da ortak bir karar alındığı konusunda şüpheler yaratmıştır. BM'nin Libya olayları konusunda aldığı 1970 ve 1973 sayılı hava sahasının kapatılması ve silah ambargosu kararının ardından, 18 Mart 2011 tarihinde Paris'te toplanan Zirve'de BM kararının uygulanabilmesi için AB'nin sorumluluk alması kararlaştırılmıştır. 21 Mart 2011 tarihinde gerçekleştirilen Dış İlişkiler Konseyi toplantısında alınan bu kararın ardından Fransa'nın öncülük ettiği Libya'ya yönelik hava müdahalesi Birlik içinde tartışmalara neden olmuş ve 31 Mart tarihinde NATO operasyonun kendi komutasına geçtiğini resmen bildirmiştir. Fransa'nın bu aceleci tutumu pek çok strateji uzmanı tarafından Cumhurbaşkanı Nicolas Sarkozy'nin Fransa'da 2012 yılında düzenlenecek cumhurbaşkanlığı seçimi için bir seçim yatırımı olarak değerlendirilmiştir. Bu olay da AB'nin bir dış politika başarısızlığı olarak değerlendirilebilir, nitekim bir ortak akıl ortaya çıkmadan gerçekleştirilen operasyon kısa dönem çıkarlarının ilkelerin önüne geçtiğinin bir delilidir.

"Eurosteoporoz" kavramını, AB'nin kimliğini oluşturduğu iddia edilen normların yukarıdaki nedenlerden sürekli delinmesi ve AB'nin kendi norm ve değerlerini muhafaza etmek için bir direnç sergileyememesi anlamında kullanıyorum. Uygar güç normunun kimi üye devletlerin giderek ABD'nin taşeron askeri gücü olmaya başlaması yoluyla aşınması; üye olabilmek için sınır sorunlarının bulunmaması koşulunun Kıbrıs Rum Yönetimi'nin üye olmasıyla delinmesi; Eurozone'a girmek için gerekli kriterlerin bu bölgeye dâhil olan devletlerden Yunanistan, Portekiz ve İspanya tarafından ihlal edilmesi; 11 Eylül'ün ardından Avrupa'da yükselen İslamofobi ile ağır yara almış çok kültürcülük normunun

[45] 'Osteo' kemik, 'poroz' da gözenekli anlamına gelir. Osteoporoz hastalığında kemikler yapılarındaki kalsiyumu kaybederek, delikli, zayıf ve kolay kırılabilir hale gelirler. Kemiğin iç yapısı ve kalitesi bozularak, vücudun kemik çatısında zayıflama meydana gelir. Süngersi bir yapı alan kemik ufak darbelerde dahi kırılabilecek bir yapı alır. Eurosteoporoz kavramını, 1980'li yıllarda AB'nin kendi içine kapanıp sertleşmesi manasında kullanılan Eurosclerosis kavramına atfen kullanmıyorum. Bu kavramı kullanmaktaki kastım 2000'li yıllarda AB'nin norm yayıcı özelliğinin sona erip, kendi normlarını dahi koruyamaz bir yapı haline dönüştüğüne vurgu yapmaktır. Kavramın içerdiği gözeneklilik, kırılganlık ve kalsiyum kaybı, AB'nin normlarından taviz verir, krizleri atlatmakta başarısız ve gündelik politik çıkarlar uğruna kurucu değerlerden kolayca vazgeçer yeni yapısına denk düşmektedir.

Fransa'nın Roman göçmenleri sınır dışı etme kararı ve Merkel'in Ekim 2010 tarihinde Almanya'nın çok kültürcü politikalarının iflas ettiğini açıklamasıyla anlamını yitirmesi gibi pek çok örnek AB yapısının nasıl süngerleştiğini gözler önüne sermektedir.

Bu örnekler ortaya çıktığında AB'nin varlığının nedeni olan normları değil, güncel politik önceliklerini önceleyerek politikalar üretmesi –örneğin Lizbon Anlaşması sürecinde İrlanda ve Polonya'nın itirazlarını para vererek aşmaya çalışması; ya da Türkiye ile yürütülen üyelik müzakerelerinde Kıbrıs Rum Kesimi'nin irrasyonel taleplerinin uyumu bozmamak adına kabul edilmesi gibi- bahsi geçen yumuşamanın delillerinden sayılabilir. Bu delikli ve yumuşak yapı, gün geçtikçe AB'yi uluslararası politikada daha etkisiz ve üçüncü ülkeler açısından daha az dikkate alınır kılmaktadır. Türkiye'de müzakere sürecinin heyecansız ve ağır aksak devam ederken vatandaşların da AB'ye olan ilgisinin azalmasını ve batı Balkanlar'ın gün geçtikçe ABD'ye yaklaşması bu az dikkate alınırlığın delillerindendir. Buna karşılık, tüm bu gelişmelere AB'nin meydan okuma becerisi oldukça sınırlıdır. Konsey, Komisyon ve Parlamento'nun kalabalıklaştıkça daha da griftleşen karar alma mekanizmasının ataleti de eurosteoporozu kronikleştirmektedir. Bu noktada merkez üyelerdeki liderlerin Avrupa normlarına inançları da ayrı bir sorgulama konusudur.

11 Eylül sonrasında kamuoyunda İslamofobi'nin artması üzerine seçmenlerin desteğini kaybetme endişesiyle Sarkozsy'nin Kuzey Afrikalı protestocu gençlere karşı izlediği sert tutum ve Merkel'in ülkesindeki Müslümanlara karşı duyulan endişe nedeniyle çok kültürcülükten kolaylıkla vazgeçebileceğinin işaretlerini vermesi, bu liderlerin Avrupalı değerlerine ne derece inançlı olduklarının da göstergesi olarak değerlendirilebilir.

SONUÇ

Kuzey Afrika ve Ortadoğu'da meydana gelen gelişmeler, AB operasyonu olarak başlayan müdahalenin bir NATO operasyonuna dönüşmesi açısından önem kazanmaktadır. Bu nokta Eurosclerosis'dan ziyade Eurosteoporoz kavramını kullanmanın haklılığını da gösterir niteliktedir. Görüldüğü üzere AB açısından bir dış politika kararı almak konusunda söz konusu olan Eurosclerosis kavramının içerdiği zorluk ve sertlik değil; ilkesiz ve tutarsız hatta bazen uluslararası konjonktürü iyi değerlendiremeden aceleyle karar almayı içeren Eurosteoporozdur.

Manners dünya politikasında AB'nin yerinin altı efsaneyle tanımlanmaya çalışıldığını iddia eder.[46] Manners'e göre "uygar güç Avrupa" da bu efsanelerden

[46] Manners'a göre bu altı efsane boğa efsanesi –coğrafi olarak bir 'Avrupa'nın varlığına dair mitolojik bir bir efsanedir-, üçüncü güç efsanesi –Soğuk Savaş'ın sonuna doğru Avrupa'nın bir üçüncü süper güç olarak belireceğine dair efsane-, uygar güç efsanesi, normatif güç efsanesi, cinsiyet efsanesi –ABD'nin Mars, AB'nin Venüs olduğuna dair efsane- ve çok kutupluluk

biridir. Uygar güç konusunda kırk yıla yakın bir dönemdir yapılan akademik tartışma incelendiğinde şu iki sonuca varılabilir: birincisi uygar güç kavramı AB hakkında çalışma yapanlar için oldukça verimli bir akademik tartışma zemini yaratmıştır ve bu sayede pek çok akademik çalışma üretilebilmiştir. İkincisi, 11 Eylül'e kadar uluslararası politikada yaşanan güncel sorunlar bu kavramın içeriğinin revize edilmesine olanak vermiş, ancak pek çok olay için milat kabul edilen 11 Eylül bu tartışmanın da akademik bir nihayete ulaşmasına hizmet etmiştir.

Bu çalışma uygar güç tanımını Manner'ın yaptığı gibi tümden reddetmemektedir. AB, Avrupa aydınlanma projesinin Almanya ve Akdeniz faşizmleri gibi patalojik versiyonlara ulaşabileceğinin İkinci Dünya Savaşı sürecinde ispat edilmesinin ardından, aydınlanmanın; ekonomik kalkınma, bireyin özgürlüğünü, insan hakları ve azınlık hakları gibi çok daha insani değerlere dayandığında ne ölçüde başarılı olabileceğini de elli yıl boyunca ispat etmiştir. Ancak 11 Eylül'ün, 2008 ekonomik krizinin yıkıcı etkilerinden ve aceleye getirilmiş, iyi hesaplanmamış bir genişleme dalgasının vurucu etkilerinden kurtulamayan AB son yıllarda uygar bir güç adayı olarak kötü bir sınav vermektedir.

Şunu iddia etmek çok cüretkâr bir yaklaşım olmayacaktır ki AB'nin 15 üyeli pırıltılı günleri çok geride kalmıştır. "Eurosteoporoz"un aşılabilmesi için de vizyonu geniş bir liderler jenerasyonunun Birliğin merkez ülkelerinde iktidara gelmesini beklemek gerektiği iddia edilebilir. Ancak mevcut liderler profiline bakıldığında yakın ve orta vadede bu türlü bir dönüşümü beklemek fazla iyimser bir yaklaşım olacaktır. Elbette Birliğin içinde bulunduğu durum sadece iyi liderlikle aşılamayacak kadar sıkıntılıdır. Bu liderlikleri ortaya çıkaran durum, 11 Eylül olayı ve 2008 ekonomik krizi ardından Avrupa kamuoyunda ortaya çıkan yeni sağ eğilimlerdir. Yabancı düşmanlığı ve İslam karşıtlığı üzerine inşa edilmiş bu yeni sağ dalga, beklentilerini karşılayacak liderleri iktidara taşımakta ve bu durum aşılması güç bir kısır döngüye dönüşmektedir. Fransız-Alman geriliminin aşılması, 1973 krizinin üstesinden gelinmesi gibi örnekler de göstermiştir ki, Avrupa'nın özgürlükçü dinamikleri geçmişte kronik görünen krizleri aşmak konusunda bir ortak aklı inşa etmeyi başarabilmiştir. Bu başarının sırrı genelde entegrasyon süreçlerinde gizlidir. On iki ülke ile başlayan büyük genişlemenin ardından henüz derinleşme sürecini tamamlayamaması nedeniyle AB'de ortaya çıkan ve dış politika kararları almak konusunda süngersi ve delikli bir yapının belirmesi ile sonuçlanan bu yapının dönüşmesi ancak cesur kararlarla mümkündür. Birlik, derinleşme krizini en iyi bildiği yöntemle yani yeni bir genişleme ile aşabilir. Bu noktada Avrupa ortak aklının Türkiye ve Hırvatistan'la yürütülen müzakereleri hızlandırmak konusunda yeniden bir değerlendirme yapması elzemdir.

efsanesidir. Bakınız: Ian Manners, 'Global Europa: Mythology of the European Union in World Politics', *JCMS*, 2010 Vol. 48. No. 1, 2010, s. 69.

KAYNAKÇA

Aggestam, Lisbeth, 'Introduction: Ethical Power Europe?', *International Affairs,* Vol. 84, No.1, 2008, s. 1-11.

Ashley, Richard K., 'The Poverty of Neorealism,' *International Organization*, Vol. 38, No. 2, 1984, s. 225-286.

Bellamy, Alex J., 'Humanitarian Intervention', içinde Alan Collins, *Contemporary Security Studies*, (Oxford: Oxford Press, 2007), s. 359-377.

Bentolila, Samuel ve Guiseppe Bertola, 'Firing Costs and Labour Demand: How Bad is Eurosclerosis?', *Review of Economic Studies*, Vol. 57, 1990, s. 381-402.

Breuss, Fritz, 'An Evaluation of the EU's Fifth Enlargement with Special Focus on Bulgaria and Romania', içinde F. Keereman ve I. Szekely (der.), *Five Years of an Enlarged EU*, (Berlin Heidelberg: Springer-Verlag 2010), s. 221-248.

Bull, Hedley, 'Civilian Power Europe: A Contradiction in Terms?', *Journal of Common Market Studies*, Vol. 21, No. 2, Aralık 1982, s. 149–170.

Carr, Edward, *The Twenty Years' Crisis, 1919-1939*, (New York: Perennial, 2001).

Center for Strategic and International Studies Commission on Smart Power, *A Smarter, More Secure America*, (Washington, D.C.: CSIS, 2007).

Deutsch, Karl W., Sidney A. Burrell ve Robert A. Kann , *Political Community and the North Atlantic Areas: International Organization in the Light of Historical Experience*, (Princeton: Princeton University Press, 1957).

Deutsch Karl W., 'Security Community', içinde James N. Rosenau (der.), *International Politic and Foreign Polity*, (New York: Free Press, 1961).

Dahl, Robert A., 'The Concept of Power', *Behavioral Science*, Vol. 2, No. 3, Temmuz 1957, s. 201-215.

Duchêne, François, 'Europe's Role in World Peace', içinde Richard Mayne (der.) *Europe Tomorrow: Sixteen Europeans Look Ahead*, (London: Fontana, 1972).

Duchêne François, 'The European Community and the Uncertainties of Interdependence', içinde M. Kohnstamm, W. Hager (der.) *A Nation Writ Large? Foreign Policy Problems before the European Community*, (Macmillan: Basingstoke, 1973).

Falkner, Gerda ve Oliver Treib, 'Three Worlds of Compliance or Four? The EU-15 Compared to New Member States', *Journal of Common Market Studies,* 2008, Vol. 46. No. 2, 2008, s. 293–313.

Fox, William, *The Super-Powers: The United States, Britain, and the Soviet Union, Their Responsibility for Peace,* (Harcourt: Brace a. Co, 1944).

Freres, Christian, 'The European Union as Global Civil Power: Development Cooperation in EU–Latin American Relations', *Journal of Interamerican Studies and World Affairs*, Vol. 42, No. 2, 2000, s. 63–86.

Frey, Frederick W., 1993. 'The Perception of Power: Regarding What Is Perceived.', *International Review of Sociology*, Vol. 1, No. 2, 1993, s. 156-182.

Giersch, Herbert, 'Eurosclerosis', *IfW Discussion Paper*, Kiel Institute for World Economics, No. 112, 1985.

Galtung, Johan, *The European Community: A Superpower in the Making*, (Oslo: Universitetsforlaget, 1973).

Harnisch, Sebastian ve Hanns Maull, *Germany as a Civilian Power? The Foreign Policy of the Berlin Republic*, (Manchester: Manchester University Press, 2001).

Kerr, Pauline, 'Human Security', içinde Alan Collins, *Contemporary Security Studies*, (Oxford: Oxford Press, 2007), ss. 121-135.

King, Gary ve Christopher J. L. Murray, 'Rethinking Human Security', *Political Science Quarterly*, Vol. 116, No. 4, Kış 2001-2002, s. 585-610.

Korpi, Walter, 'Eurosclerosis and the Sclerosis of Objectivity: On the Role of Values Among Economic Policy Experts', *The Economic Journal*, Vol. 106, No. 439, Kasım 1996, s. 1727-1746.

Kříž, Zdeněk, 'German Involvement in the War against International Terrorism. End of Civilian Power?', *Central European Political Studies Review*, Bölüm. 2-3, Vol. 8, İlkbahar/Yaz 2006, http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=265 (Erişim Tarihi: 01.12. 2010).

Lewis, Jeffrey, 'EU Policy on Iraq: The Collapse and Reconstruction of Consensus-based Foreign Policy', *International Politics*, Vol. 46, 2009, s. 432–450.

Manners, Ian, 'Normative Power Europe: A Contradiction in Terms?', *Journal of Common Market Studies*, Vol. 40, No. 2, 2002, s. 235-258.

Manners, Ian, 'Global Europa: Mythology of the European Union in World Politics', *Journal of Common Market Studies*, 2010, Vol. 48. No. 1, 2010, s. 67–87.

Maull, Hanns W., 'Germany and Japan: The New Civilian Powers', *Foreign Affairs*, Vol. 69, No. 1, 1990, s. 91-106.

Maull, Hanns W., 'Germany and the Use of Force: Still a Civilian Power?', *Survival*, No. 2, Yaz 2000, s. 56 – 80.

Mearsheimer, John, *The Tragedy of Great Power Politics*, (New York: W.W. Norton, 2001).

Morgenthau, Hans J., *Politics Among Nations. The Struggle for Power and Peace*, Kenneth Thompson tarafından gözden geçirilmiş Altıncı Baskı (New York: McGraw Hill, 1985).

Nye Jr. Joseph S., 'Soft Power', *Foreign Policy,* No. 80, Twentieth Anniversary, Sonbahar 1990, s. 153-171.

Padoa-Schioppa, Tomasso, *Europe, a Civil Power,* (Londra: The Federal Trust for Education and Research, 2004).

Ripsman, Norrin M., 'Globalization and the National Security State: A Framework for Analysis', *International Studies Review*, Vol. 7, 2005, s. 199-227.

Quille, Quille, Giovanni Gasparini, Roberto Menotti ve Nicoletta Pirozzi, 'Developing EU Civil Military Co-ordination: The Role of the new Civilian Military Cell', (der.) Stephen Pullinger, *Joint Report by ISIS Europe and CeMiSS*, Brüksel, Haziran 2006.

Raveaud, Gilles, 'The European Employment Strategy: Towards More and Better Jobs?', *Journal of Common Market Studies*, Vol. 45. No. 2. 2007, s. 411–434.

Riboud, Michelle, Carolina Sánchez-Páramo ve Carlos Silva-Jáuregui, *Does Eurosclerosis Matter?: Institutional Reform and Labor Market Performance in Central and Eastern Europe*, (Washington DC: World Bank Publications, 2002).

Sadurski, Wojciech, 'Accession's Democracy Dividend: The Impact of the EU Enlargement upon Democracy in the New Member States of Central and Eastern Europe', *European Law Journal*, Vol. 10, No. 4, Temmuz 2004, s. 371–401.

Senghaas, Dieter, *The Civilisation of Conflict: Constructive Pacifism as a Guiding Notion for Conflict Transformation*, Berghof Research Center for Constructive Conflict Management, 2004.

Waltz, Kenneth N., *Theory of International Politics*, (New York: McGraw Hill, 1979).

Waltz, Kenneth N., 'Evaluating Theories', *The American Political Science Review,* Vol. 91, No. 4, Aralık 1997, s. 913-917.

Weber, Max, *Sosyoloji Yazıları*, (der.) H.H. Gerth-C.W. Mills, (çev.) Taha Parla, (İstanbul: İletişim, 2003).